

(11505) Akademisyenliğe Yabancılaşma Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

SEVGİ YILDIZ

Ankara Üniversitesi

DEVİRİM ÖZDEMİR ALICI

Mersin Üniversitesi

Problem Durumu

Latince “başkası, yabancı” anlamına gelen ve “alinea” kökünden türetilen yabancılaşma kavramı, “ruh hastası” anlamı ile Fransızca, İspanyolca, Almanca gibi batı dillerine geçmiştir (Osmanoğlu, 2008). Şimşek (2003), yabancılaşmanın bireysel olabileceği gibi bir şeyden uzaklaşma anlamında kullanılabileceğini, insanın doğasında yer alan bir olgu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ona göre yabancılaşma, kişilerin sosyal çevreleri ile yakın ilişkili olup, kıskançlık, rekabet, karşılıklı itaatsizlik ve hatta saldırganlık gibi tehlikeli davranışlar ortaya çıkarabilmektedir.

Amerikalı toplumbilimciler 1960'lı yıllardan sonra deneysel çalışmalar ile sosyolojik olarak incelenen yabancılaşmaya ölçülebilirlik özelliği kazandırmışlardır. Alanyazında kabul gören, bu araştırmacıların en önemli isimlerinden biri Melvin Seeman'dır. Seeman yabancılaşma kavramını beş boyutta ele almaktadır. Bu boyutlar, *güçsüzlük*, *anlamsızlık*, *kuralsızlık*, *sosyal uzaklaşma (izolasyon)* ve *kendine yabancılaşmadır*. Yabancılaşmanın *güçsüzlük boyutu*, bireyin ortaya koyduğu ürünler ve bu süreçte kullandığı araçların sonuçları üzerindeki denetiminin yokluğunu ifade etmektedir (Seeman, 1959). *Anlamsızlık boyutu*, şimdi ile gelecek arasında bir ilişkinin kurulamamasını ifade etmektedir (Manneheim, 1954, aktaran, Mau, 1992). Başka bir deyişle bireyin kendi inançları ile çeliştiği düşüncesinden dolayı yer aldığı örgütün amaç ve hedeflerine göre hareket etmekte isteksizliğidir (Seeman, 1959). Yabancılaşmanın *kuralsızlık boyutu* ise bazı araştırmacılara göre Durkheim tarafından ele alınan ve bireyin yaşadığı toplumların değerlerini, kurallarını yitirmesi, toplumlarında normlarını kaybetmesi olarak tanımlanan “anomi” kavramı ile örtüşmektedir (Çelik, 2005). Yabancılaşmanın *sosyal uzaklaşma (yalıtılmışlık)* boyutu ise bireyin toplumdaki kendini geri çekmesi nedeniyle olabileceği gibi çevresinin onu dışlaması nedeniyle de yaşanabilir (Yılmaz ve Sarpkaya, 2009). Yabancılaşmanın son boyutu olan *kendine yabancılaşma* Seeman, (1959) tarafından bireyin kendi gerçeklerinden uzaklaşması, başka amaçlar için bireyin kendini araç olarak algılaması ve kişisel doyumlardan yoksunluk olarak ifade edilmektedir. Kendine yabancılaşan bireyler, işin iç faktörleri ile değil, para, güvenlik gibi getirileri ile ilgilenmekte ve yaptıkları işten doyum elde edememektedir.

Yabancılaşma çalışmalarında üniversite akademik personeli göz ardı edilmektedir. Nitekim eğitim örgütlerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde örneklem grubunu daha çok farklı öğretim düzeylerinde öğrenciler ve öğretmenler oluşturmaktadır. Akademisyenlerin seçilmemesinde üniversitelerin kendine özgü karmaşık yapısı şüphesiz önemlidir. Bilim insanı, araştırmacı, öğretmen, yönetici gibi pek çok tanımlamaları bünyesinde barındırabilen akademisyenlerin (Yıldız, 2014) yabancılaşma olgusuyla ne kadar karşı karşıya geldikleri, sadece onlar adına değil örgütleri ve toplum adına da önem teşkil etmektedir. Erdem'e göre akademisyenlerin üniversitelerin işlevlerine paralel olarak eğitim-öğretim, araştırma ve toplum hizmeti olmak üzere üç temel görevi vardır (2006).

Akademisyenlerin mesleklerine yabancılaşma düzeylerine yönelik ölçme aracı geliştirme çalışmalarının sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan alanyazın incelemesinde bu konuda Turhan (2007) ve Halaçoğlu (2008) tarafından gerçekleştirilmiş iki ölçek geliştirme çalışmasına rastlanmıştır. Bu geliştirilen ölçeklerin yapı geçerliği konusunda eksiklikler olduğu düşünülmektedir. Zira akademisyenler öğretim, bilimsel araştırma ve toplum hizmeti işlevlerini yerine getirmektedir (Korkut, 2002; Tural, 2004; Günay, 2007). Akademisyenliği sadece öğretim işlevi ile ele almanın sınırlı bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte örgüte, işe ve mesleğe yabancılaşmaya yönelik geliştirilen bu ölçeklerde iş tanımı karmaşıklığının yanı sıra örgüt tanımı konusunda da eksiklikler olduğu görülmektedir.

Ulusal alanyazında akademik yabancılaşmaya ilişkin mevcut ölçeklerde gözlenen bu sorunlar güvenilirlik ve geçerliği yüksek yeni ölçme araçlarının geliştirilmesine olan ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte bilim insanı, araştırmacı, öğretmen, yönetici gibi pek çok tanımlamaları bünyesinde barındırabilen akademisyenlerin yabancılaşma düzeylerinin belirlenmesi, sadece onlar adına değil örgütleri ve toplum adına da önem teşkil etmektedir.

Araştırma Yöntemi

Araştırma, ölçme aracı geliştirmeye yönelik bir çalışmadan oluştuğu için, temel araştırma türündedir. Çalışma grubu Türkiye'de yer alan devlet üniversitelerinde görev yapan öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde doktora tamamlamış olma ve gönüllük esasına bağlı kalmıştır. Buna göre online ortamda oluşturularak gönderilen çalışmaya Türkiye'deki devlet üniversitelerinde görev yapan 536 öğretim üyesi katılmıştır. Literatür incelendiğinde faktör analizin uygulanabilmesinin ön koşullarından biri olarak belirtilen örneklem büyüklüğünün en az gözlenen değişken sayısının beş katı olması gerektiği ifadesine rastlanmaktadır (Büyüköztürk, 2002). Erkuş (2012) da büyük örneklem üzerinde çalışmanın uygun olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda faktör analizi tekniğinin kullanımı için çalışma grubu sayısının yeterli olduğu düşünülmektedir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle literatür incelemesi yapılarak yabancılaşma kavramı, kapsamı ve boyutları incelenmiş ve akademisyenliğe yabancılaşmanın işlevik tanımı ortaya konmuştur. Buna göre “Akademisyenliğe Yabancılaşma Ölçeği” puanı, öğretim üyelerinin mesleklerine yönelik yabancılaşma düzeylerinin

betimleyicisidir. Ölçek 5'li likert tipinde (hiç katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum)

geliştirilmiştir. Katılımcıların yabancılaşma algılarını 1-5 puan arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçek maddelerinin hazırlanmasında öncelikle ilgili çalışmalar incelenmiş ve öğretim üyeleri ile görüşmeler yapılmıştır. Ölçek maddeleri ilgili alanyazın ve öğretim üyeleri görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Ölçeğe ait oluşturulan ilk form 62 madde içermektedir. Ancak yabancılaşma ve yükseköğretim alanı üzerine uzman üç, Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman bir öğretim üyesinin maddeler hakkındaki görüşleri alınarak dört madde ölçekten çıkarılmış ve dört maddede ise düzenleme yapılmıştır. Böylece ölçeğe ait yapı ve kapsam geçerlikleri sağlanmaya çalışılmıştır. Uzman görüşünün ardından 58 maddeden oluşan deneme formu meydana getirilmiş ve online ortamda gerekli açıklamalar yapılarak öğretim üyelerine gönderilmiştir. Toplamda 536 öğretim üyesi ölçek çalışmasına katılmıştır.

Beklenen/Geçici Sonuçlar

Araştırmanın analiz aşaması devam etmektedir. Yabancılaşmaya ait beş boyut ve her bir yabancılaşma boyutunda, akademisyenlik mesleğinin öğretim, bilimsel araştırma ve toplum hizmeti boyutlarını birlikte sağlamaya yönelik maddelerden oluşan ölçek, ön analize tabi tutulmuştur. Ölçeğin açılımlı faktör analizi ile incelenmesinde, içiçe boyutlu yapısından kaynaklı olarak yabancılaşma boyutlarını sağlayamadığı düşünülmektedir. Bu nedenle ölçeğin istenen modeli ortaya koyabilmesi için ölçme değerlendirme uzmanları ve yükseköğretim uzmanlarınca incelenme süreci devam etmektedir. Teoriye uygun olarak geliştirilen ölçeğin sadece doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmesinin yeterli olacağını savunan görüşlerin aksine, yeni geliştirilen bir ölçek için açılımlı faktör analizinin şart olduğunu belirten uzman görüşleri mevcuttur. Ölçeğin geliştirilme süreci bu görüşlerin değerlendirilmesi ile tamamlanacaktır. Sonuç olarak bu çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği yüksek, öğretim üyelerinin yabancılaşma düzeylerini belirleyen ve alandaki boşluğu dolduran bir ölçek ortaya çıkarması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: yabancılaşma, akademisyenlik, ölçek geliştirme

Kaynakça

- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32 (32), 470-483.
- Çelik, F. (2005). *Ortaöğretim öğrencilerinin okula yabancılaşma düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 299-314.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-1 temel kavramlar ve işlemler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Günay, D. (2007). Yirmi birinci yüzyılda üniversite. <http://www.durmugunay.com/linkler/19.YirmibirinciY%C3%BCzyildaUniversite.pdf> adresinden 5 Mart 2014 tarihinde elde edilmiştir.
- Halaçoğlu, B. (2008). *Üniversitelerdeki akademik personelin mesleki yabancılaşma düzeylerinin çok boyutlu incelenmesi (İstanbul İli Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korkut, H. (2002). *Sorgulanan yüksek öğretim (2. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mau, Y. R. (1992). The validity and devolution of a concept: Student alienation. *Adolescence*, 27, 731-741.
- Osmanoğlu, Ö. (2008). Yabancılaşma üzerine. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 13-20.
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24 (6), 783-791.
- Tural, N. K. (2004). *Küreselleşme ve üniversiteler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Turhan, E. (2007). Anadolu üniversitesi eğitim fakültesi öğretim elemanlarının işe yabancılaşma düzeyleri. 5-7 Eylül 2007 Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 16. *Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri*. 22 Nisan 2013 tarihinde http://www.pegem.net/Akademi/bildiri_detay.aspx?id=5346 adresinden alınmıştır.
- Yıldız, S. (2014). *Öğretim üyelerinin üniversite, akademisyenlik mesleği, bilimsel araştırma, öğretim ve öğrenci kavramlarına ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Yılmaz, S. ve Sarpkaya, P. (2009). Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 314-333.